

Военная археология – nowy rosyjski periodyk poświęcony militariom

W ostatnim czasie zauważyć można znaczny wzrost zainteresowania uzbrojeniem i historią oręża, a liczne fora internetowe są tego doskonałym potwierdzeniem. Niestety, w Europie Środkowej i Wschodniej niewiele jest czasopism i serii poświęconych militariom starszym niż współczesne, a na rynku wydawniczym wciąż zauważalny jest niedostatek profesjonalnych wydawnictw zajmujących się tą tematyką. Z tym większym zainteresowaniem odnotować należy inicjatywę podjętą przez pracowników Państwowego Muzeum Historycznego w Moskwie, którzy m.in. w oparciu o materiały ze spotkań bronioznawczych odbywających się w tej instytucji próbują stworzyć nowe, cykliczne wydawnictwo pt. *Военная археология*. Dotychczas wydane zostały dwa tomy tej serii – tom 1 ukazał się w 2008 r., natomiast tom 2 w 2011 r. Wydawnictwa mają format B5 i zawierają artykuły w języku rosyjskim, zilustrowane dobrej jakości, czarno-białymi rycinami wzbogaconymi niekiedy o ilustracje barwne na osobnych wklejkach.

W tym miejscu kilka słów poświęcić należy treści obu tomów. Tom 1 ma objętość 167 stron i składa się z 17 tekstów, a jego zawartość podzielona została pod względem merytorycznym na 5 części: artykuły [s. 6-98], w której znalazły się rozprawy o większej objętości i charakterze problemowym; wiadomości [s. 99-144], gdzie umieszczono prace przyczynkarskie; oraz spuścizna naukowa [s. 145-155], kronika [s. 156-161] i bibliografia [s. 162-166].

Tematyka oraz zakres chronologiczny prac jest bardzo zróżnicowany. Autorzy trzech podjęli trud omówienia całego szeregu elementów uzbrojenie. W dwóch przypadkach było to uzbrojenie ochronne i zaczepne oraz elementy rzędu i oporządzenia jeździeckie z grobów średniowiecznych koczowników (s. 26-41 – А. М. Новичихин, *Воинский кенотаф с захоронением боевого коня на средневековом могильнике Андреевская щель*; s. 135-141 – Р. В. Прокофьев, В. В. Трубников, *Позднекочевническое погребение у Ростова-на-Дону*), a w jednym kolekcja wczesnonowożytnej broni zaczepnej i oporządzenia jeździeckiego z istniejącego pod Moskwą w l. 1608-1610 obozu wojskowego samozwańczego cara Lżedmitrija II (s. 55-93 – О. В. Двуреченский, *Предметы вооружения и снаряжения всадника и верхового коня из сборов на территории Тушинского лагеря*). Pozostałe artykuły dotyczyły pojedynczych kategorii uzbrojenia, a zdecydowanie dominowała wśród nich

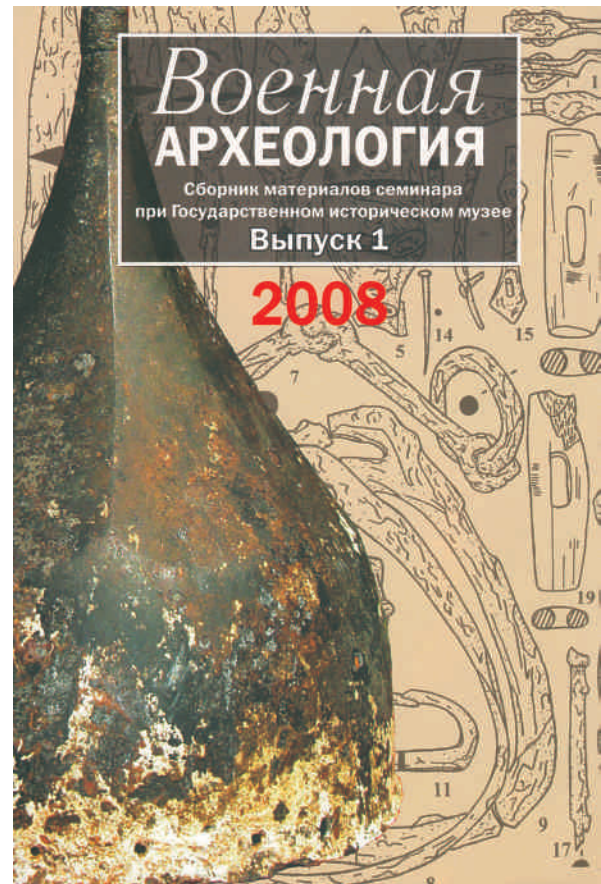

Рис. 1. Okładka pierwszego numeru periodyku *Военная археология*.

Fig. 1. Cover of the first volume of *Военная археология*.

tematyka osłon ciała. Aż 6 tekstów poświęconych zostało średniowiecznym hełmom, głównie ludów koczowniczych (s. 42-54 – Е. И. Нарожный, *О некоторых типах средневековых шлемов с территории Северного Кавказа*; s. 106-115 – Л. А. Бобров, *Шлем „цзиньского типа” из Внутренней Монголии*; s. 124-128 – Ю. Н. Бохан, *Шеломы „русского” типа из Мстиславля*; s. 129-130 – Л. С. Ильюков, Л. А. Лабунько, *Два шлема из Новочеркасского музея истории донского казачества*; s. 131-134 – В. Ю. Мясников, *Позднесредневековый шлем кочевников Байкальского региона из фондов музея истории Бурятии им. М.Н. Хангалова*; s. 142-144 –

T. В. Сардак, *Шлем из коллекции Днепропетровского исторического музея*). Z kolei autorzy trzech dalszych artykułów omówili osłony tułowia (s. 94-98 – Ю. А. Кулешов, *О позднем защитном вооружении народов Северного Кавказа*; s. 118-123 – П. Бугис, *Находка панцирных пластин на территории великокняжеского замка исторического Вильно*) i półkoczowniców (s. 116-117 – Ю. В. Зеленский, *Поножи из половецкого погребения в степном Прикубанье*). Tematem zaledwie trzech tekstów stała się broń zaczepna, a były to przedscytyjskie miecze i kindżały z rękojeściami o okrągłych przekrojach (s. 6-25 – С. Б. Вальчак, *Хронология и генезис мечей и кинжалов с рукоятями округлого сечения в предскифский период (VIII-VII вв. до н.э.)*), scytyjskie brązowe groty strzał (s. 99-105 – Г. Л. Дорофеев, В. Е. Маслов, *Находки предскифского времени из Кавминвод*) oraz miecze wczesnośredniowieczne ze zbiorów Państwowego Muzeum Historycznego w Moskwie (s. 145-155 – С. Ю. Каинов, *Каталог мечей из собрания Государственного исторического музея, составленный В. В. Арндтом*).

Ostatnie dwa działy pierwszego tomu: kronika [s. 156-161] i bibliografia [s. 162-166] zawierają krótką notkę o pracach archeologicznych w 2007 r., spis tematów referatów wygłoszonych na seminariach w Państwowym Muzeum Historycznym w Moskwie w l. 2001-2005, a także omówienie książki A. V. Okorova poświęconej archeologii podwodnej (*История отечественной подводной археологии*) oraz faksymilnego wydania stworzonego przez Iwana Groźnego zbioru kronikarskiego z l. 1114-1567.

Tom 2 ma nieco większą objętość – 248 stron i zawiera 19 tekstów. Zmodyfikowano zastosowany wcześniej podział i treść ułożono w czterech działach: artykuły [s. 6-91], wiadomości [s. 92-220], przeglądy [s. 221-240], bibliografia [s. 241-243]. Podobnie jak poprzednio zauważyć można znaczną różnorodność prezentowanego materiału i, choć dominuje tematyka uzbrojenia z szeroko pojętego średniowiecza, to odmiennie niż w tomie 1 najliczniejsze są teksty poświęcone broni zaczepnej. Sześć poświęcono mieczom z okresu wędrówek ludów (s. 111-117 – А. Н. Гаврилов, *Дамасские мечи V-VII вв. н. э. из Шиловского района Рязанской области*) i średniowiecza (s. 147-152 – С. Ю. Каинов, *Новые данные о мече с Сарского городища*; s. 168-178 – Н. А. Плавинский, *Один из типов мечей XI-XIII вв. с территории Беларуси*; s. 202-205 – А. В. Стрельченко, *Немецкий меч XV в. из Беларуси*) oraz wczesnośredniowiecznej i nowożytnej szabli (s. 153-167 – А. В. Пьянков, И. В. Цокур, *О реконструкциях сабли из могильника Колосовка-1 (Адыгея)*; s. 213-220 – В. А. Курмановский, *Сабля из раскопок 1988 г. на площади Куйбышева*). Tematem jednego artykułu stały się znaleziska rzymskiej plumbaty, czyli miotanych ręcznie grotów z ołowianymi obciążnikami (s. 99-110 – А. В. Козленко, *Использование плумбат в римской армии IV-VI вв.*).

Autorzy czterech rozpraw omówili więcej niż jeden rodzaj uzbrojenia, a było to uzbrojenie zaczepne (groty włóczni i strzał oraz topory) i oporządzenie jeździeckie (ostrogi) ludności kultury zarubinieckiej

(s. 6-31 – О. А. Радюш, *Предметы вооружения и кавалерийского снаряжения памятников зарубинецкой культуры*), średniowieczne uzbrojenie ochronne (hełm) i rząd koński (strzemiona, wędzidla) ludów koczowniczych (s. 179-188 – Д. С. Коровкин, *Снаряжение всадника из погребения около города Энгельса в Саратовском Заволжье (новые данные)*), a także nowożytna broń miotająca (ręczna i palna) oraz oporządzenie jeździeckie Kozaków (ostrogi) (s. 32-57 – М. И. Гоняный, В. П. Гриценко, О. В. Двуреченский, *Комплекс вооружения и снаряжения коня и всадника из казачьих слобод Епифанского уезда*). Zbliżonej tematyce z uwzględnieniem także broni siecznej i ochronnej poświęcony był kolejny tekst (s. 221-239 – М. Ю. Меньшиков, Б. Е. Янишевский, А. Ю. Балашов, *Предметы вооружения из раскопок в Можайске 2005-2008 гг.*).

Broń ochronna – osłony głowy i tułowia – stały się wyłącznym tematem czterech rozpraw (s. 118-139 – А. Р. Смоляк, *Раннесредневековые панцирные пластины из могильника Матюхин Бугор на Нижнем Дону*; s. 140-146 – Г. В. Баранов, *Об одном типе неметаллической защиты византийской армии*; s. 189-201 – Р. Б. Схатум, *Защитное вооружение адыгов в золотоордынское время (вторая половина XIII-XIV вв.)*; s. 206-212 – Л. А. Бобров, *Позднесредневековый «татарский» шлем с комбинированной бармицей*).

Nowością w stosunku do tomu 1 są artykuły nie traktujące bezpośrednio o broni, ale ściśle związane z prowadzeniem działań wojennych: pierwszy o sposobie rozmieszczenia arsenałów w rzymskim obozie legionowym (s. 92-98 – А. Е. Негин, *ARMAMENTARIUM в постоянном лагере легиона: проблема идентификации арсеналов и особенности хранения вооружения*) i drugi na temat taktyki nowożytnej konnicy ruskiej (s. 58-91 – О. А. Курбатов, *Очерки развития тактики русской конницы «сотенной службы» с середины XVI в. до середины XVII в.*).

Tom 2 kończą: notka o pracach archeologicznych w l. 2004-2008 (s. 240 – О. В. Двуреченский, *Археологические работы 2004-2008 гг. на Бородинском поле*) oraz omówienie najnowszych publikacji bronioznawczych (s. 241-243) – w tym przypadku było to pierwsze sześć tomów *Acta Militaria Mediaevalia* oraz książka U. Ju. Коцкарова poświęcona uzbrojeniu wojowników północno-zachodniego Przedkawkazia w VIII-XIV w. (*Вооружение воинов Северо-Западного Предкавказья VII-XIV вв. (оружие ближнего боя)*).

Z przedstawionego krótkiego przeglądu wynika, że różnorodność zaprezentowanej w *Военной археологии* tematyki jest ogromna i często dla polskiego czytelnika mocno egzotyczna. Wiele tekstów poświęcono uzbrojeniu oraz historii oręża ludów koczowniczych i zaledwie kilka omawia uzbrojenie zachodnioeuropejskie, a tym samym znajdzie odbiorcę poza granicami Rosji i wejdzie szerzej do cytowanej literatury. Zawarte w obu tomach teksty dobrze oddają jednak problemy, z jakimi zmagać muszą się rosyjscy badacze uzbrojenia, analizując militaria z tak rozległego i urozmaiconego kulturowo terytorium. Jak wspominałem wcześniej, większych zastrzeżeń nie

budzi jakość prezentowanych materiałów ilustracyjnych, wątpliwości można mieć jednak do logiczności jego prezentacji. W kilku przypadkach ryciny nie mają numerów, a w tomie 1 w artykule Ju. A. Kuleszowa (s. 94-98) są po cztery ryciny nr 1, 2 i 5 oraz dwie ryciny nr 6, które za każdym razem prezentują ten sam zabytek tylko z różnych ujęć. Nietypowy jest także przyjęty w obu tomach system dolnych przypisów, które na każdej stronie numerowane są od 1, a nie w ciągu w obrębie jednego artykułu.

Военная археология to niewątpliwie seria potrzebna i wypełnia choć częściowo lukę w profesjonalnych opracowaniach militariów wschodnioeuropejskich. Pierwsze dwa tomy będą niewątpliwie najbardziej interesujące dla osób zafascynowanych uzbrojeniem i historią oręża ludów koczowniczych,

choć i pozostali czytelnicy znajdą coś dla siebie. Poważną przeszkodą w szerszym rozpropagowaniu publikacji, zwłaszcza w zachodniej części Europy, będzie jednak brak choćby streszczeń w języku angielskim. Z drugiej strony wydawcy postarali się o zwiększenie dostępności do serii i w październiku 2011 r. zamieścili tom 1 w wersji PDF na swojej stronie internetowej (<http://millitarch.ru/?cat=4>), choć trzeba zaznaczyć, że prezentowany tu materiał ilustracyjny jest zdecydowanie gorszej jakości niż w wydaniu papierowym.

dr Andrzej Janowski
Instytut Archeologii i Etnologii PAN
Ośrodek Archeologii Średniowiecza
Krajów Nadbałtyckich
Szczecin

Międzynarodowa konferencja naukowa: *Weapon brings peace?* *Warfare in Medieval and Early Modern Europe*, Wrocław. 2-4 grudzień 2010 r.

Za ogromny sukces uznać można zorganizowaną z inicjatywy dr. Lecha Marka międzynarodową konferencję naukową: *Weapon brings peace? Warfare in Medieval and Early Modern Europe*, która odbyła się w dniach 2-4 grudnia 2010 r. w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego. Chęć udziału w niej wyrazili przedstawiciele kilkunastu krajów europejskich – ostatecznie wygłoszono 20 referatów w trakcie dwóch dni obrad. Tematyka wystąpień była niezwykle zróżnicowana, skupiona jednak głównie na rozmaitych aspektach badań nad wojskowością od schyłku starożytności do początków okresu nowożytnego. Tak szeroki zakres tematyczny konferencji spowodował, że wzięli w niej udział, obok archeologów, również historycy oraz metalurgowie. W wystąpieniach wyraźnie zarysowała się problematyka analiz zabytków uzbrojenia, której poświęcono najwięcej miejsca, ale również taktyki wojennej oraz architektury obronnej.

Obrady i dyskusja po referatach toczyła się w języku angielskim. Po przywitaniu gości przez dyrektora Instytutu Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego, prof. Jerzego Piekalskiego, pierwszy referat przedstawił Giorgi Karelidze (Gruzja). W wystąpieniu: *Fortification systems and weapon forms in early medieval Georgia* omówił on zmiany, jakie nastąpiły w systemie fortyfikacyjnym na terenie Gruzji we wczesnym średniowieczu, które umożliwiły oparcie się tego regionu potęgę Bizancjum i Arabów. W kolejnym wystąpieniu: *The fall of the Roman Army – preparing the ground for Medieval Warfare* Maciej Dmochowski i Witold Krasuski (Wrocław) przedstawili wpływ, jaki miała wojskowość rzymska na kształtowanie się taktyki i uzbrojenia armii państw wczesnośredniowiecznych powstałych na gruzach Cesarstwa Zachodniego. Kolejne dwa referaty Jiříego Košty i Jiříego Hoška (Praga): *Swords uncovered at the burial ground of stronghold of Stará Kouřim (9th century) from the viewpoint of archeology and*

metallography oraz Krzysztofa Rybki i Pawła Kucypery (Toruń): *S-type Sword From Tomaszów Lubelski, Tomaszów District. Materials and Conservation Remarks* poświęcone były analizom mieczy wczesnośredniowiecznych. Autorzy omówili kontekst ich znalezisk, formę oraz, co szczególnie istotne w wypadku mieczy o tej chronologii, ich metalografię. O ile badania dwóch mieczy, z Tomaszowa Lubelskiego i Stará Kouřim (grób 120), wykazały, że wykonano je w bardzo wyrafinowanej technologii, o tyle analiza miecza z grobu 55 wskazała na błąd kowala, który miecz wykonywał, co znacznie obniżyło jego jakość. Wystąpienie Piotra N. Kotowicza (Sanok): *The Sign of the Cross on the Early Medieval Axes – Symbol of Power, Magic or Religion?* dotyczyło znaków krzyża występujących na różnych typach toporów wczesnośredniowiecznych. Autor ten na szerokim tle europejskim wskazał na możliwe interpretacje obecności tego symbolu na żełęczach toporów, podkreślając oczywiste związki tego emblematu z władzą, religią oraz magią. Michał Stąpór (Wrocław), w referacie: *Early mediaeval arrowheads with twisted sockets – the concepts of destination*, pokusił się o znalezienie odpowiedzi na pytanie o przeznaczenie wczesnośredniowiecznych grotów strzał z zadziarami o tordowanych tulejach. Interesujące wystąpienie, oparte na analizie znanych egzemplarzy i wzbogacone próbami eksperymentalnymi, nie znalazło jednak konkluzji – obecność tordowania wynika z chęci osłabienia struktury grotu, by po utkwieniu w ciele zwierzęcia odłamał się tuż pod liściem, zadając mu dalszy ból i powodując utratę krwi. Zsolt Csók (Zilah) w wystąpieniu: *Hungarian raids in north-western Transylvania. Weapons and access ways in the 10th-12th centuries AD* omówił pochodzące z grobów wczesnośredniowiecznych uzbrojenie Madziarów z terenu północno-zachodniej Transylwanii i na tej podstawie pokusił się o scharakteryzowanie ich taktyki wojennej. Wizerunki

Ryc. 1. Uczestnicy konferencji podczas zwiedzania XIV-wiecznej książęcej wieży w Siedlęcinie. Na ścianach widoczna malarska ilustracja legendy o sir Lancelocie z Jeziora. Fot. A. Michalak.

Fig. 1. The participants of the conference during the visit in the 14th c. ducal tower in Siedlęcin. On the walls frescoes depicting the story of sir Lancelot of the Lake are visible. Photo by A. Michalak.

militariów na krzyżach pokutnych scharakteryzował Przemysław Nocuń (Kraków) w prelekcji: *Presentation of weaponry on medieval stone crosses in Central Europe*. Dużym ograniczeniem tego źródła w badaniach nad uzbrojeniem jest jednak fakt, że te pomniki prawa mają szeroką XIV-XVI-wieczną chronologię. Petr Žákovský, Patrick Bárta i Jiří Hošek (Brno, Praga), w referacie: *Dussacks with wide blades and presumable methods of their manufacturing*, spróbowali znaleźć wyjaśnienie obecności uszkodzeń głowni XV i XVI-wiecznych kordów z terenu Czech i Moraw. Ich zdaniem wynikały one ze sposobu produkcji tych zabytków. Arkadiusz Michalak (Zielona Góra), w wystąpieniu: *Swords and falchions from the Silesian-Polish-Brandenburg borderland in the light of archeological and iconographical evidence (2nd half of the 13th – 1st half of the 16th century)*, przedstawił przegląd form kordów i mieczy występujących na pograniczu śląsko-wielkopolsko-brandenburskim w późnym średniowieczu i na początku okresu nowożytnego oraz omówił ich chronologię. Autor zwrócił uwagę również na wpływ zakonów rycerskich, których posiadłości znajdowały się na tym terenie, na pojawianie się nowinek w zakresie uzbrojenia. Kolejne wystąpienie – Marcina Glinianowicza (Sanok): *The brigandine from Polish Army Museum in Warsaw – some thoughts about provenance and chronology* – poświęcone było przechowywanej w Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie XV-wiecznej brygantynie. Badacz ten omówił jej chronologię i możliwe pochodzenie, wskazując na bardzo bliski odpowiednik takiego zabytku w kolekcji jednego z muzeów mediolańskich. Wystąpienie Lecha Marka (Wrocław): *“Brother did not spare brother!”*. *Archeological record of bitter fighting at the siege of castle Callen in Silesia* poświęcone było odkryciom militariów z zamku w Starych Kolniach, których rozkład umożliwił mu określenie miejsc, gdzie toczyły się najcięższe walki w trakcie jego oblężenia w 1443 r. Referat ten wzbogaciła prezentacja posterowa Katarzyny Smoleń (Wrocław), *Conservation of archeological evidence from Stare Kolnie 4. finds: state of corrosion after discovery, main threats, methods chosen and state of artifact after process of conservation*, gdzie autorka przedstawiła stan i metody konserwacji

zabytków pochodzących z badań archeologicznych oraz poszukiwań wykrywaczem metali na stanowisku 4 w Starych Kolniach.

Kolejny dzień obrad zainaugurowany został referatem Alana Williama (Londyn): *What can scientific analysis tell us about the effectiveness of medieval arms and armour?*, w którym w niezwykle przystępny sposób przedstawił on znaczenie badań metalograficznych dla określenia skuteczności średniowiecznego uzbrojenia zaczepnego i ochronnego. Wystąpienie Jany Mazáčkovéj (Brno): *Castle Rokštejn – The archaeological records of military activities* dotyczyło odkryć zabytków uzbrojenia z zamku Rokštejn. Na podstawie lokalizacji znalezisk pocisków broni strzelczej autorka pokusiła się o ustalenie pozycji stanowisk, skąd prowadzony był ostrzał warowni. Niezwykle interesujące wydają się w tym kontekście odkrycia grotów „odłamkowych” – rozpadających się przy kontakcie z twardą powierzchnią. Militaria odkryte w trakcie kilkusezonowych badań prowadzonych we wsi Taut (zachodnia Rumunia) omówili w swoim wystąpieniu Anca Nitoi (Sibiu) i Florin Marginean (Arad): *Medieval and early modern military items discovered in the village of Taut, west Romania*. Analiza pozycji archeologicznej tych zabytków, jak i źródeł pisanych, pozwoliła badaczom na połączenie tych znalezisk z funkcjonującym w tym miejscu w XVI w. garnizonem tureckim, którego kres stacjonowania nastąpił pod koniec tego stulecia. Referat Valerie Serdon (Nancy): *The constitution of parks of artillery and fortifications for cities defense during the late Middle Ages. The dukes of Lorraine in Nancy: a Case study* poświęcony był dotychczas mało znanemu faktowi utworzeniu pod koniec średniowiecza parku artyleryjskiego przez książąt Lotaryngii w Nancy i jego roli w systemie obronnym tego miasta. Autorka zwróciła szczególną uwagę na jego znaczenie w trakcie wojny z Księstwem Burgundii.

Kolejne wystąpienie – Grzegorza Żabińskiego (Malbork): *„Das Grosse Ämterbuch des Deutschen Ordens” (1365-1444) as a source for resources of arms and armour in the Teutonic Order’s state in Prussia* – dotyczyło znaczenia, powstałego w latach 1365-1444,

Das Grosse Ämterbuch des Deutschen Ordens, jako źródła do poznania wojskowości krzyżackiej. Mimo znacznych ograniczeń tego źródła, wymagającego – podkreślanego przez autora – krytycyzmu, jest to nieoceniony materiał ukazujący stan arsenałów zakonnych pod koniec średniowiecza. Sporą dyskusję wywołało wystąpienie Tadeusza Grabarczyka i Olgierda Ławrynowicza (Łódź): *With or without helmet. Some remarks on equipment analysis of the mercenary troops in Poland in the late fifteenth century*, w którym autorzy na podstawie analizy przekazów pisanych doszli do wniosku, że duża część żołnierzy piechoty Królestwa Polskiego uczestniczyła w walce bez hełmu. W tym kontekście powraca pytanie o wiarygodność tego typu źródeł, jak rejestry popisowe, na co zwracali uwagę również uczestnicy dyskusji. Ostatnie dwie prelekcje poświęcono architekturze obronnej Śląska. Maria Legut (Jelenia Góra) w odczycie: *Defense system of Jelenia Góra?* omówiła relikty systemu obronnego Jeleniej Góry, natomiast Paweł Rajski (Wrocław) (*Fortifications of earth and wood in late medieval castles of the Sudety mountains*) przedstawił problem występowania warowni

o drewniano-ziemnej konstrukcji wałów w XIII-XV w. na terenie Sudetów.

Po referatach następowała żywa dyskusja, w której prócz prelegentów uczestniczyli również licznie zebrani widzowie. W konkluzji zamykającej debatę dr Lech Marek zaakcentował mocno potrzebę dalszych badań nad uzbrojeniem, w których pomimo stałego rozwoju nadal dostrzegalne są białe plamy. Organizator zapowiedział również publikację materiałów z konferencji.

Ostatniego dnia uczestnicy konferencji wzięli udział w objeździe naukowym, którego głównym celem była wizyta w XIV-wiecznej książęcej wieży w Siedlęcinie. Goście oprowadzani po niej przez prowadzących badania na terenie warowni dr. dr. Lecha Marka i Przemysława Nocunia mieli okazję obejrzeć znakomicie zachowaną na ścianach wieży malarską ilustrację legendy o sir Lancelocie z Jeziora.

mgr Arkadiusz Michalak

Muzeum Archeologiczne Środkowego Nadodrza
w Zielonej Górze z siedzibą w Świdnicy

Wystawa w Muzeum Miasta Zgierza

Od 14 maja do 9 października 2011 r. w Muzeum Miasta Zgierza czynna była wystawa *Średniowieczny Zgierz w czasie wojny i pokoju, czyli si vis pacem para bellum*. Zgromadzone na niej ekspozyty obrazowały kulturę materialną ludności Królestwa Polskiego i I Rzeczypospolitej z l. 1308-1525. Pochodziły one ze zbiorów Muzeum Miasta Zgierza oraz Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Łodzi, Instytutu Archeologii i Katedry Bronioznawstwa Uniwersytetu Łódzkiego, Muzeum Archeologicznego w Gdańsku, Muzeum Okręgowego w Sieradzu, Muzeum w Łęczycy, Muzeum i Chorągwi Rycerskiej Ziemi Piotrkowskiej w Piotrkowie Trybunalskim.

Wszystkie ekspozyty podzielono na dwa zespoły. Pierwszy z nich przedstawiał życie codzienne mieszkańców ziem polskich, tj. zdobywanie i przetwórstwo produktów rolnych oraz surowców naturalnych (włókiennictwo i krawiectwo, kowalstwo), transport i handel, stroje i ozdoby oraz sprzęt domowy. Wśród wielu zabytków wyróżnić można było choćby narzędzia rolnicze, ciesielskie i kowalskie z Gdańska i Łęczycy, serie kunsztownych zapinek i aplikacji kobiecego stroju z Gdańska oraz grosze Kazimierza Wielkiego ze skarbu w Ozorkowie k. Łęczycy. Dużą uwagę zwiedzających przyciągała rekonstrukcja unikatowej w Polsce, dwunastopalnikowej glinianej lampy oliwnej. Odtworzono ją na podstawie dwóch fragmentów tego przedmiotu znalezionych w szczątkach XV-wiecznego domostwa w Zgierzu.

Druga, wydzielona część wystawy poświęcona była uzbrojeniu i wyposażeniu późnośredniowiecznego zbrojnego piechura lub jeźdźca – rycerza. Znajdowały się na niej przede wszystkim autentyczne militaria. Niektóre stanowią tzw. znaleziska przypadkowe, inne

Ryc. 1. Plakat promujący wystawę *Średniowieczny Zgierz w czasie wojny i pokoju, czyli si vis pacem para bellum* w Muzeum Miasta Zgierza. Oprac. P. Nawrot.

Fig. 1. Poster promoting the exhibition of *Medieval Zgierz in time of war and peace, that si vis pacem para bellum* in the Museum of Zgierz. Performed by P. Nawrot.

pochodzą ze zbadanych stanowisk archeologicznych w miastach (Dąbrówno, pow. Ostróda, Gdańsk, Legnica, Łęczyca, Zgierz), na grodziskach (Petrykozy, pow. Opoczno, Pomorzanki, pow. Gostyń, Raciąż, pow. Tuchola) i zamkach (Bolesławiec n. Prosną, Rawa Mazowiecka). Egzemplifikowały one wszystkie rodzaje indywidualnego uzbrojenia zaczepnego i ochronnego, w tym: broń sieczną (miecze oraz kordy i pugiwały m.in. z Gdańska, Pomorzanek i Rawy Mazowieckiej), drzewcową (groty włóczni i oszczepów m.in. z Gdańska, Jarochówka k. Łęczycy, Pomorzanek, Raciąży i Zgierza), obuchową (m.in. topory z Raciąży), miotającą (groty strzał i bełtów m.in. z Bolesławca i Raciąży), fragment pancerza kolczego z Petrykoz i zbrojnikowego z Raciąży, a także elementy oporządzenia jeździeckiego i rzędu końskiego, w tym ostrogi z Gdańska, Łęczycy i Zgierza, wędzidła z Dąbrówna i Łęczycy oraz podkowy

ze Zgierza i Sieradza. Były wśród nich militaria o szczególnej wartości, jak np. miecz z Gdańska, z głownią ocechowaną znakiem wytwórni w Pasawie, mosiężny trzewik pochwy sztyletu i fragment munsztuka z Gdańska, bełty z zachowanymi drzewcami z Legnicy, zakończenie (główka) rękojeści pejsza z grodziska w Raciąży i miniaturowy czekan z Sieradza. Zabytki z Gdańska, Łęczycy, Petrykoz i Pomorzanek były eksponowane po raz pierwszy. Tę część wystawy uzupełniały kopie broni zaczepnej oraz rekonstrukcja pancerza z Siedlątkowa i XV-wiecznej zbroi kopijniczej.

Wszystkie eksponaty opatrzone wyjaśnieniami ich nazwy, funkcji i działania, zilustrowanymi m.in. odbitkami miniatur z epoki. Można stwierdzić, że wystawa spełniła znaczną rolę edukacyjną dla młodzieży i poznawczą dla osób interesujących się historią średniowiecza, w tym szczególnie uzbrojeniem z tego okresu. Zwiedziło ją ok. 2000 osób.

dr Piotr Świątkiewicz
Muzeum Miasta Zgierza

Niezaznane miecze, czyli o jubileuszu Profesora Mariana Głoska

Ryc. 1. Profesor Marian Głoska podczas uroczystości Jubileuszu 70. urodzin w siedzibie Łódzkiego Towarzystwa Naukowego, 29.09.2011 r. Fot. R. Kamiński.

Fig. 1. Professor Marian Głoska during celebration of the jubilee of the 70th birthday in the seat of the Scientific Society in Łódź, 29.09.2011. Photo by R. Kamiński.

W dniu 29 września 2011 r., w siedzibie Łódzkiego Towarzystwa Naukowego, odbyła się uroczystość Jubileuszu 70. urodzin Profesora Mariana Głoska. Imprezie towarzyszyło wręczenie dedykowanej Jubilatowi pracy zbiorowej zatytułowanej *Non sensistis gladios* (2011). Organizacja Jubileuszu przypadła w udziale Katedrze Bronioznawstwa Instytutu Archeologii UŁ, łódzkiemu oddziałowi Instytutu Archeologii i Etnologii PAN, ŁTN oraz przede wszystkim łódzkiemu oddziałowi Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich, który koordynował przygotowanie publikacji oraz samej uroczystości.

Profesor Marian Głoska jest absolwentem archeologii UŁ. Swój doktorat, poświęcony znakom i napisom na średniowiecznych mieczach, przygotował pod kierunkiem prof. Andrzeja Nadolskiego, w tworzącym się wówczas zespole historii uzbrojenia w łódzkim Zakładzie Archeologii Polski Środkowej w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN (późniejszym Oddziale Łódzkim IAiE PAN). Praca w Zakładzie umożliwiła Jubilatowi poszerzenie wiedzy i zainteresowań naukowych także dzięki uczestnictwu w prowadzonych badaniach wykopaliskowych. Były wśród nich wykopaliska średniowiecznych i nowożytnych osad, grodzisk, zamków i dworów obronnych oraz badania pobożowisk.

Specjalizacją i niejako znakiem firmowym Profesora Głoska stały się studia bronioznawcze. Wśród wielu liczących się prac z tego zakresu warto wymienić choćby kilka tytułów, m.in.: *Znaki i napisy na mieczach średniowiecznych w Polsce* (1973), *Miecze środkoeuropejskie z X-XV w.* (1984), *Późnośredniowieczna broń obuchowa w zbiorach polskich* (1996).

To nie jedyne obszary naukowych zainteresowań Jubilata. Pan Profesor był jednym z pierwszych badaczy zbiorowych mogił polskich oficerów pomordowanych na Wschodzie. Przez wiele lat prowadził ekshumacje grobów w Miednoje i w Katyniu. Ich wynikiem był szereg publikacji przygotowanych przez Profesora, przede wszystkim zaś opracowanie zatytułowane *Katyni w świetle badań terenowych 1994-1995* (2004) pod redakcją Jubilata.

W 1994 r. Profesor Głosek powrócił na Uniwersytet Łódzki, by od 1996 r. kierować Katedrą Bronioznawstwa w Instytucie Archeologii. Realizowane w niej tematy z sukcesem przyciągają nowe roczniki studentów. Uczniowie Profesora podkreślają Jego naukowe oraz dydaktyczne kompetencje i zaangażowanie. Profesor Głosek do tej pory wykształcił ponad 60 magistrów, wypromował 5 doktorów, aktualnie sprawuje opiekę nad kolejnymi dwiema dysertacjami. Wraz ze swoimi współpracownikami z Katedry organizuje bronioznawcze konferencje, gromadzące wybitnych specjalistów z Polski i Europy, patronuje prowadzonym przez Jego uczniów badawczym projektom związanym z wojennymi nekropoliami II wojny światowej na terenie Polski, wspiera inicjatywy Bronioznawczego Koła Naukowego Studentów Archeologii UŁ *Szare Banderia* oraz nowo powstałego Studenckiego Koła Archeologii Najnowszej. Ważnym forum dyskusji naukowych stały się seminaria doktorskie, gromadzące prelegentów i gości z wielu ośrodków naukowych.

Bardzo ważne miejsce w życiu Jubilata zajmuje praca społeczna w towarzystwach naukowych: w Stowarzyszeniu Miłośników Dawnej Broni i Barwy, Stowarzyszeniu Naukowym Archeologów Polskich oraz w Łódzkim Towarzystwie Naukowym, Profesor przez dwie kadencje pełnił bowiem funkcję Prezesa Zarządu Głównego SNAP, a przez kolejne dwie był Wiceprezesem Stowarzyszenia. W SMDBiB Pan Profesor

Ryc. 2. Profesor Marian Głosek przyjmuje życzenia i gratulacje podczas uroczystości Jubileuszu 70. urodzin, 29.09.2011 r. Fot. R. Kamiński.

Fig. 2. Professor Marian Głosek is receiving wishes and congratulations during celebration of the jubilee of 70th birthday, 29.09.2011 r. Photo by R. Kamiński.

Ryc. 3. Rodzina Profesora podczas uroczystości Jubileuszu 70. urodzin dostojnego Jubilata, 29.09.2011 r. Fot. J. Błaszczyk.

Fig. 3. Professor's family during celebration of the jubilee of 70th birthday, 29.09.2011. Photo by J. Błaszczyk.

Ryc. 4. Wśród zaproszonych gości pojawili się profesorowie Sven Ekhdal (drugi z lewej) i Leszek Kajzer (pierwszy z prawej), 29.09.2011 r. Fot. R. Kamiński.

Fig. 4. Professors Sven Ekhdal (second from left) and Leszek Kajzer (first from right) appeared among invited guests, 29.09.2011. Photo by R. Kamiński.

Ryc. 5. Salę licznie wypełnili zaproszeni goście – rodzina, przyjaciele, koledzy i uczniowie Profesora Mariana Głoska, 29.09.2011 r. Fot. J. Błaszczyk.

Fig. 5. The chamber was filled up with numerous guests – family members, friends, colleagues and students of Professor Marian Głosek, 29.09.2011. Photo by J. Błaszczyk.

był prezesem Oddziału Łódzkiego oraz członkiem Zarządu Głównego. Warte podkreślenia jest również członkostwo w Komisji Archeologii Średniowiecza i Nowożytności Komitetu Nauk Pra- i Protohistorycznych PAN oraz w Prezydium Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Łodzi, a także w Komisji ds. Upamiętnienia Ofiar Zbrodni Katyńskiej przy Radzie Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w Warszawie. Profesor Marian Głosek jest członkiem honorowym Rodziny Katyńskiej.

Zasługi w pracy naukowej i społecznej Pana Profesora doczekały się uznania władz państwowych – został odznaczony Krzyżem Oficerskim i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Złotą Odznaką „Za opiekę nad zabytkami”, Złotym Medalem „Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej”, Odznaką Zasłużonego Działacza Kultury, Odznaką za Zasługi dla Miasta Łodzi, Złotą Odznaką Stowarzyszenia Miłośników Dawnej Broni i Barwy. Ponadto jest laureatem zespołowej nagrody naukowej im. Joachima Lelewela Wydziału I Nauk Społecznych PAN oraz zespołowej nagrody stopnia pierwszego Rektora UŁ.

Dla swoich uczniów i współpracowników Pan Profesor pozostaje wzorem naukowej i organizacyjnej aktywności, ale także podejścia wobec różnych intelektualnych wyzwań, zawsze nacechowanego ogromną pasją i zaangażowaniem.

Jubileusz 70. urodzin był dla Profesora Głoska okazją do przyjęcia wielu gratulacji i życzeń od przyjaciół i współpracowników, w tym wybitnych mediewistów i bronioznawców z Polski, Czech i Niemiec. Uroczystość otworzył prof. dr hab. Stanisław Liszewski, Prezes Łódzkiego Towarzystwa Naukowego i wieloletni Rektor Uniwersytetu Łódzkiego. Wzruszającą częścią jubileuszu był wykład prof. dr hab. Magdaleny Blombergowej, połączony z prezentacją multimedialną, w której przedstawiona została prywatna strona życia Jubilata, szczęśliwego męża i ojca, osoby bogatej w zainteresowania, uprawiającej różne dyscypliny sportu.

Rolę Jubilata w nauce i życiu społecznym podkreślali w swych wystąpieniach prof. dr hab. Wiesław Puś, wieloletni Rektor UŁ, prof. dr hab. Antoni Różalski, Prorektor UŁ, prof. dr hab. Lucyna Domańska, Dyrektor Instytutu Archeologii UŁ, prof. dr hab. Dariusz Główka i mgr Tomasz Herbich, Zastępcy Dyrektora Instytutu i Etnologii PAN, prof. dr hab. Jerzy Maik, Dyrektor Oddziału Łódzkiego Instytutu Archeologii i Etnologii PAN. Władze SNAP reprezentowała mgr Alina Jaszewska z Zarządu Głównego i dr Aldona Andrzejewska, Prezes Oddziału Łódz-

kiego Stowarzyszenia. Następnie w imieniu Prezesa Oddziału Łódzkiego Instytutu Pamięci Narodowej, Marka Drużki, głos zabrała prok. Anna Gałkiewicz, Naczelnik Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Łodzi. Przemawiali także Czesława i Janusz Lange z Zarządu łódzkiego oddziału Federacji Rodzin Katyńskich, prof. dr hab. Andrzej Nowakowski, wieloletni Dyrektor Instytutu Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i dawny pracownik Katedry Bronioznawstwa IAUŁ, dr Antoni Romuald Chodyński z Muzeum Zamkowego w Malborku, mgr Mieczysław Góra, Wicedyrektor Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi, Krzysztof Czarniecki z Oddziału Poznańskiego Stowarzyszenia Miłośników Dawnej Broni i Barwy, Konrad Czernielewski, Sekretarz Prezesa Oddziału Łódzkiego Stowarzyszenia Miłośników Dawnej Broni i Barwy. Wystąpienia oraz odczytywane listy – m.in. wybitnego rosyjskiego bronioznawcy prof. Anatolija Kirpichnikova – miały zarówno oficjalny i merytoryczny, jak i osobisty oraz przyjacielski charakter.

Punktem centralnym uroczystości było wręczenie Jubilatowi dedykowanej Mu książki *Non sensistis gladios*. Przekazali ją przyjaciel i wieloletni współpracownik prof. dr hab. Leszek Kajzer oraz uczniowie Jubilata: dr Piotr A. Nowakowski i dr Olgierd Ławrynowicz. Tytuł książki, zdanie zaczerpnięte z Kroniki Galla zw. Anonimem, które w polskim tłumaczeniu brzmi *takich mieczy nie znajdzie wprzód* (dosł. *niezaznane miecze*), symbolicznie odwołuje się do zasług Jubilata związanych z badaniem średniowiecznych mieczy i uzbrojenia. Tom liczący 718 stron składa się 57 artykułów, do tworzenia których zaproszono wielu wybitnych badaczy z polskich i zagranicznych ośrodków naukowych. Obok części poświęconej Jubilatowi, jego zawartość w przeważającej części dotyczy polskiego i europejskiego średniowiecza, tj. zabytków archeologicznych i przedstawień ikonograficznych uzbrojenia oraz źródeł pisanych dotyczących broni i działań wojennych, obiektów obronnych (grody, zamki, siedziby rycerskie) i ich charakterystyki strategicznej oraz zagadnień z zakresu metodologii archeologii i archeologii najnowszej.

Licznie składanym życzeniom towarzyszyło wręczenie kwiatów i upominków. Jubileusz stał się dla Profesora okazją do licznych, często niezwykle sentymentalnych spotkań z przyjaciółmi podczas towarzyszącego uroczystości rautu. Wielu gości kontynuowało świętowanie Jubileuszu w restauracji bistro „Śledzik” u Fabrykanta, bawiąc się do białego rana.

dr Olgierd Ławrynowicz
Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego
Katedra Bronioznawstwa i Kultury Materialnej
Średniowiecza

Bibliografia

Non sensistis...

- 2011 *Non sensistis gladios. Studia ofiarowane Marianowi Głowskiemu w 70. rocznicę urodzin*, red. O. Ławrynowicz, J. Maik, P.A. Nowakowski, Łódź.